

Олександр Рахно

•

ОСТАННІЙ ГОЛОВА ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ГУБЕРНСЬКОЇ ЗЕМСЬКОЇ УПРАВИ О.О.СВЕЧИН

Стаття присвячена аналізу життєвого шляху та громадсько-політичної діяльності голови Чернігівської губернської земської управи у 1901-1906 та 1917 - 1918 рр. О.Свечина. Визначено основи віхи життєвого шляху, схарактеризовано його роботу у губернському земстві та громадсько-політичну діяльність на початку ХХ ст.

Олексій Олександрович Свечин (1865-1929) - відомий громадсько-політичний діяч Чернігівщини. Втім, його життєвий шлях, багатогранна діяльність в органах місцевого самоврядування та громадських організаціях регіону досі не стали предметом спеціального дослідження. У сучасній українській історіографії та довідковій літературі інформація про О.О.Свечина практично відсутня. Отож наша стаття має на меті певною мірою заповнити цю прогалину.

О.О.Свечин народився в Тифлісі (тепер - Тбілісі) 6 липня 1865 р. в аристократичній родині. Його батько - Олександр Олексійович Свечин (1823 - 1896) походив з тверського дворянства. Закінчивши школу гвардійських підпрапорщиків та кавалерійських юнкерів, він зробив успішну військову кар'єру, дослужившись до чина генерал-ад'ютанта та генерала від інфантерії, а у 1880 р. був призначений генерал-ад'ютантом імператора Олександра III. Наприкінці 1860-х рр. О.О.Свечин успадкував від свого брата Петра маєток у с. Тупичеві Городнянського повіту Чернігівської губернії.

Мати Олексія - княгиня Любов Сергіївна (1839-1910) походила зі старовинного роду князів Голіциних¹. Її батько - князь С.П.Голіцин (1815-1888) у 1861-1870 рр. був чернігівським губернатором і залишив по собі добру пам'ять. З іменем С.П.Голіцина пов'язані запровадження в життя селянської, судової та земської реформ, а також відкриття в Чернігові жіночої гімназії. У родині, окрім сина Олексія, були ще доньки Любов (1866 - близько 1937) та Віра (1868 -?)².

О.О.Свечин здобув вищу освіту на юридичному факультеті Харківського університету. Продовжуючи родинні традиції, 30 вересня 1887 р. він вступив на військову службу рядовим на правах „вольноопределяющегося” 1-го розряду в лейб-гвардійський гусарський „Его Величества” полк. Протягом року він був підвищений в унтер-офіцерське звання та в естандарт-юнкери. Після складання екзамену на офіцера гвардії 2 жовтня 1888 р. при 2-ому Військовому Костянтинівському училищі він був підвищений у корнети³.

Протягом наступних років виконував обов'язки командира полкової „охотничьей” команди, командував ескадроном „Его Величества”, був діловодом полкового суду й виконував різні інші доручення. Військова кар'єра О.О.Свечина просувалася успішно. 30 серпня 1892 р. він був підвищений у чин поручика і незабаром призначений командиром розвідників ескадрону „Его Величества”. Пізніше О.О.Свечин виконував обов'язки полкового ад'ютанта та командував ескадроном „Его Величества”. 30 серпня 1893 р. він був підвищений у чин штабс-ротмістра⁴.

© Рахно Олександр Якович - кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та археології України Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г.Шевченка.

Незабаром після смерті імператора Олександра III, 2 грудня 1894 р. він був призначений ординарцем до свого батька - генерал-ад'ютанта О.О.Свечина, відрядженого по „Высочайшему повелению" для повідомлення керівників іноземних держав про вступ імператора Миколи Олександровича на престол.

Повернувшись у полк 29 грудня 1894 р., він продовжував виконувати обов'язки полкового ад'ютанта до 21 травня 1895 р., а 25 травня того ж таки року був призначений ад'ютантом „генерал-інспектора кавалерії" великого князя Миколи Миколайовича. На цій посаді 4 грудня 1897 р. він одержав звання ротмістра. 31 січня 1900 р. О.О.Свечин з власної ініціативи вийшов у відставку в чині полковника⁵.

За роки військової служби він був нагороджений російськими орденами: св. Станіслава 3 ступеня (6 грудня 1894 р.), 2 ступеня (27 червня 1899 р.), св. Анни 3 ступеня (14 травня 1896 р.), а також пруським орденом Корони 3 ступеня (грудень 1894 р.), віртемберським орденом Почесного Хреста (грудень 1894 р.), бухарським орденом Золотої Зірки 3 ступеня (січень 1899 р.)⁶.

Вийшовши у відставку, О.О.Свечин зайнявся власним господарством. Він володів родовим маєтком у 6215 десятин землі у с. Тупичеві Городнянського повіту Чернігівської губернії та майоратним у Сувалкській губернії (тепер - Польща). О.О.Свечин був одружений з артисткою Євдокією Іванівною Степановою. Дітей, за даними 1905 р., не мав⁷.

На Чернігівщині розпочинається громадська діяльність О.О.Свечина. Віддаючи належне його діловим і людським якостям, 25 червня 1901 р. землевласники повіту обрали О.О.Свечина гласним Городнянського повітового земського зібрання, а 6 жовтня того ж таки року - губернським гласним.

Протягом тривалого часу перебування губернським гласним (аж до 1918 р. включно) він входив до складу різних комісій: ревізійної, страхової, проектної, юридичної, шляхів сполучення. 11 грудня 1911 р. був обраний уповноваженим губернського земства по переселенню. О.О.Свечин зробив багато корисного для покращення соціально-економічного і культурного рівня населення Городнянського повіту зокрема і Чернігівської губернії в цілому.

20 жовтня 1901 р. Городнянська повітова земська управа порушила клопотання перед чернігівським губернатором про затвердження на посаді попечителя Городнянської та Ріпкинської земських лікарень обраного одногосно повітовим земським зібранням „гвардії полковника в отставке А.А.Свечина". Канцелярія Чернігівського губернського правління на той час не мала відомостей, „компрометирующих моральные качества и политическую благонадежность полковника Свечина", відтак 14 лютого 1902 р. він був затверджений на цій посаді⁸.

На губернському земському зібранні під час виборів голови Чернігівської губернської земської управи 4 грудня 1901 р. кандидатура О.О.Свечина набрала переважну більшість голосів (38 проти 23). Він тричі відмовлявся від посади, посилаючись на те, що не має необхідних знань і досвіду, але за наполяганням земського зібрання таки погодився очолити губернську управу⁹. Того ж таки дня він був також обраний членом Чернігівської губернської училищної ради. 15 лютого 1902 р. наказом міністра внутрішніх справ О.О.Свечин був затверджений керівником губернського земства, а указом Сенату 24 червня того ж таки року ще й почесним мировим суддею по Городнянському повіту¹⁰. Його активна діяльність привернула увагу уряду, й О.О.Свечин 6 грудня 1903 р. вдруге був нагороджений орденом св. Анни 3 ступеня.

Його сучасник юрист і громадський діяч М.М.Могилянський згадував про те враження, яке справляв О.О.Свечин на оточуючих: „Однако, не в уме, может быть, и не выше среднего, но живом, деятельном и всегда беспокойном и ищущем, заключалось обаяние, всегда излучаемое Алексеем Александровичем. Оно исходило от его благородного характера, милой доброжелательной общительности, от непередаваемой прелести тембра всего его морально-психического образа". Він також наголошував, що „не умея выговорить ни одного украинского слова, Алексей

Александрович, однако, был пламенным украинским патриотом и убежденным автономистом-федералистом"

О.О.Свечин неодноразово брав участь у земських з'їздах, а тому перебував під таємним наглядом поліції. За участь у Московському з'їзді з питання про сільськогосподарські комітети одержав „высочайший выговор". 6-9 листопада 1904 р. він був учасником приватної наради земських діячів у Петербурзі, на якій розглядалися питання спільних дій у боротьбі за демократизацію країни¹².

Найбільша заслуга О.О.Свечина полягала у тому, що під керівництвом його та губернського предводителя дворянства О.О.Муханова чернігівські земці поновили боротьбу за розширення прав органів місцевого самоврядування і знову порушили перед владою питання про необхідність розпочати реформи і запровадити конституцію. Зокрема, 53 з 94 членів Чернігівського губернського земського зібрання на черговій 40-ій сесії (26 листопада - 14 грудня 1904 р.) підготували на ім'я імператора адрес про необхідність суттєвих змін у чинному законодавстві. 5 грудня О.О.Муханов поставив це питання на розгляд зібрання, яке ухвалило таку постанову: „Просить г. председателя собрания представить по телеграфу на имя Государя Императора адрес в редакции, предложенной названными выше 53 членами собрания"¹³. У цьому клопотанні чернігівські земці звертали увагу імператора Миколи II на те, що бюрократична система управління Росією роз'єднала владу й народ і довела країну до тяжкого становища. Особа не захищена від сваволі адміністрації, не має демократичних свобод. До того ж значна частина імперії перебуває у стані посиленої охорони, що уможливує протиправні дії влади, натомість діяльність судів обмежена. Таке становище викликає загальне невдоволення. На цій підставі Чернігівське губернське земське зібрання вважало, що вихід із ситуації полягає у постійному спілкуванні „Верховной Власти с народом". Для цього зібрання пропонувало імператору „призвать свободных избранных представителей земства и повелеть им независимо и самостоятельно начертать проект реформ, отвечающих столь близко им известным основным нуждам русского населения". Виконуючи рішення зібрання, голова губернського земського зібрання О.О.Муханов передав по телеграфу означене клопотання. Але воно було визнано вищим керівництвом імперії „неуместным", оскільки „заниматься вопросами государственного управления не дело земских собраний, круг деятельности и прав которых ясно очерчен законом"¹⁴.

У зв'язку з такою відповіддю 10 грудня 30 гласних склали свої повноваження і залишили засідання. 10 голів повітових земських управ „выразили сожаление, что они не могут присоединиться к отказавшимся гласным, так как участвуют в собрании по должности". Присутні повітові предводителя дворянства заявили, що вони вважають себе зобов'язаними залишатися у зібранні „по должности". Голова губернської управи О.О.Свечин та члени управи (окрім П.М.Солонини) заявили про відмову від звання губернського гласного, але залишились на своїх посадах до заміни іншим складом управи.

Отже, переважна більшість губернських гласних склали свої повноваження на знак протесту, і губернатор за відсутності кворуму змушений був 14 грудня 1904 р. закрити зібрання¹⁵. Заява 53 гласних про подання адреса і сам його текст не були вміщені у додатках до журналів засідань губернського земського зібрання „по независимым от управы причинам"¹⁶. 27 грудня О.О.Муханов пішов у відставку.¹⁷ Це саме зробив і голова Чернігівської губернської земської управи О.О.Свечин¹⁷.

Однак, незважаючи на цей виступ, 8-10 березня 1905 р. Городнянське повітове земське зібрання знову обрало О.О.Свечина разом з іншими підписантами адреса губернськими гласними¹⁸. 22 травня 1905 р. надзвичайним губернським земським зібранням О.О.Свечин знову був обраний головою Чернігівської губернської земської управи, а 4 серпня того ж таки року був затверджений на посаді¹⁹. Напевно, колишні заслуги гвардійського полковника і зв'язки у вищих ешелонах влади відіграли свою роль, й імператор дозволив міністру внутрішніх справ затвердити О.О.Свечина на посаді.

На тому ж таки зібранні було розглянуто доповідь земської управи „О видах и предложениях об усовершенствовании государственного благоустройства и народного благосостояния". Чернігівські земці пропонували владі оновити усі сторони життя та заспокоїти суспільство шляхом „введения народного представительства с предоставлением всем гражданам свободы совести, слова, печати, собраний, союзов и неприкосновенности личности и жилища"²⁰.

Окрім земської діяльності, О.О.Свечин значну активність проявляв і в інших самодіяльних організаціях Чернігівщини. Зокрема, у 1905 р. він був головою правління чернігівських громадської бібліотеки та музично-драматичного гуртка, очолював Добровільне пожежне товариство²¹. Був також членом правління „Общества взаимного вспомоществования учащим и учившим Черниговской губернии". У 1903-1904 рр. він був заступником голови правління і завідував відкритим 1 вересня 1903 р. у Чернігові на кошти товариства чоловічим гуртожитком, в якому проживали діти з повітів губернії, котрі навчалися у міських гімназії та реальному училищі. За плідну діяльність по завідуванню та нагляду за чоловічим гуртожитком у 1903 р. зібрання оголосило йому подяку²².

Однак громадська й благодійницька діяльність О.О.Свечина мало цікавила місцеве селянство, яке марило землю та зазіхало на панське майно. Під час революційних подій 1905-1907 рр. селянські погроми не обійшли стороною і економію О.О.Свечина. Городнянський повітовий справник, доповідаючи чернігівському губернаторові про події в повіті, зокрема зазначав: „25 октября [1905 г.] в х. Ковалевском сгорела экономия, винокуренный и спирто-очистительный завод и разграблено все имущество землевладельца Алексея Александровича Свечина. Убытка причинено на 800 000 рублей. Постройки застрахованы в Черниговском земстве"²³. Генерал-ад'ютант Ф.В.Дубасов, який керував придушенням селянських виступів, у звіті про наслідки своєї „експедиции" по наведенню „порядка" в Чернігівській губернії, зокрема, доповідав, що „враждебной" агітації в Городнянському повіті „много содействовали председатель земской управы А.А.Свечин и другие"²⁴. Багато про що свідчить і той факт, що після розгрому економії та садиби в Тупичеві, О.О.Свечин розпродав за цінами значно нижчими ринкових кілька сот десятин землі малоземельним селянам. Він також звернувся з проханням до юриста М.М.Могилянського взяти на себе захист обвинувачених у цій справі селян, заплативши йому значний гонорар у сумі 500 рублів²⁵. Після цих подій родовий маєток О.О.Свечина у повіті зменшився більш ніж на 1400 десятин і становив у 1912 р. 4783,5 десятини²⁶.

Через неспроможність легальним шляхом через земські установи домогтися демократизації країни, О.О.Свечин став діяльним членом „Союза освобождения" та створеної незабаром партії Народної свободи (конституційно-демократичної), брав участь у всіх партійних конференціях і з'їздах. Він був одним з діяльних керівників Чернігівського комітету партії, обирався членом ЦК партії Народної свободи у 1905 і у травні 1917 р. (на восьмому з'їзді). У квітні 1907 р. О.О.Свечин був кооптований до складу ЦК, а з весни 1907 до кінця жовтня 1908 р. виконував обов'язки скарбника партії²⁷. „Большие [личные] средства тратил Алексей Александрович и на дела партийные, и на печать. Суммы, определяемые по раскладке на Чернигов и по „Союзу освобождения", и по партии кадетов, если не на 99%, то в их девяти десятых выплачивал Свечин"²⁸, - згадував М.М.Могилянський.

На початку ХХ ст. О.О.Свечин також став членом масонської ложі „Полярная звезда". Його прізвище поряд з іншими фігурує у двох списках, що збереглися: у першому, що нараховує 13 осіб (без дати), і другому, датованому 9 (22) травня 1908 р.²⁹

Під час виборів 14-15 квітня 1906 р. Чернігівським губернським виборчим зібранням О.О.Свечин був обраний депутатом І Державної думи від Партії народної свободи (конституційних демократів). Обранню, напевно, сприяло й те, що, будучи заможним землевласником, О.О.Свечин на передвиборчих зібраннях

виступав проти великого землеволодіння, за примусове відчуження землі у великих землевласників.

На запит Міністерства внутрішніх справ і голови Комітету міністрів надати відомості про осіб, обраних членами І Державної думи від Чернігівської губернії, губернське у земських і міських справах присутствіє у секретному листі від 16 квітня подало, зокрема, таку характеристику О.О.Свечина: „Председатель губернской земской управы. Отставной лейб-гусарский полковник. Университетское образование. Богатый человек. Принадлежит к той же партии [конституционно-демократической]. Слабохарактерный, довольно легко поддающийся влиянию других и находится всецело под влиянием своего двоюродного брата [А.А.] Муханова, который им и руководит. В Думе примкнет к той партии, где будет Муханов”³⁰.

У перші дні діяльності Думи О.О.Свечин разом з іншим представником Чернігівщини І.Л.Шрагом провів значну роботу по згуртуванню депутатів-українців в окрему думську фракцію і був одним з її керівників. Установчі збори Української думської громади відбулися 1 травня 1906 р. у приміщенні районного (Рожественського) бюро Конституційно-демократичної партії під головуванням І.Л.Шрага. Українська думська громада об'єднала 45 депутатів і ставила завдання боротьби за автономію України³¹.

У І Державній думі депутат О.О.Свечин був обраний членом аграрної та фінансової комісії і очолював останню. Він разом з М.М.Ковалевським був обраний членом російської депутації на міжпарламентський конгрес у Лондоні. Як відомо, царський уряд 9 липня 1906 р. розпустив І Державну думу. Близько 200 депутатів, здебільшого трудовиків і кадетів, зібралися у Виборзі й підписали відозву „Народу от народных представителей”. Депутати закликали народ до громадянської непокори: несплати податків та відмови від військової повинності. Хоч О.О.Свечин і не підписував Виборзьку відозву, оскільки на той час перебував у Лондоні, але надіслав свою згоду по телеграфу.

11 грудня 1906 р. на губернському зібранні під час висування кандидатур на посаду голови Чернігівської губернської земської управи О.О.Свечин набрав лише 22 голоси. У зв'язку з цим він подякував зібранню за підтримку його протягом майже п'яти років земської служби, які він вважав „лучшими годами своей жизни”, і заявив що від балотування він „безусловно отказывается”. Головою був обраний М.П.Савицький³².

У подальшому О.О.Свечин неодноразово обирався повітовим і губернським земським гласним від Городнянського повіту, брав участь у діяльності різних громадських організацій, займався благодійною діяльністю. Зокрема, у 1907 р. О.О.Свечин подарував Городнянському земству одну десятину землі у с. Кашпуровці й побудував там власним коштом будинок для земської початкової народної школи. Відкривши 1 вересня 1908 р. школу, Городнянська повітова земська управа 14 серпня 1909 р. надіслала чернігівському губернатору подання щодо присвоєння їй „имени жертвователя Алексея Александровича Свечина”. Викладаючи суть клопотання міністру народної освіти у таємному листі від 27 серпня 1909 р., чернігівський губернатор, зокрема, зазначав: „г. Свечин, именем которого Городнянское земство предполагает назвать школу, принадлежал к видным деятелям кадетской партии, всегда принимал деятельное участие в революционном движении губернии. Будучи в составе Государственной Думы 1-го созыва, он хоть и не подписал Выборгского воззвания, так как находился в это время в Лондоне, но прислал свое согласие по телеграфу. В бытность свою председателем Черниговской губернской земской управы г. Свечин открыто покровительствовал и поддерживал материально всех неблагонадежных лиц, охотно принимал их на службу в земские учреждения, которые благодаря этому переполнились за время его службы в земстве антиправительственным элементом.

Присвоение в виду таких обстоятельств народной школе имени Свечина явилось бы, по моему мнению, крайне нежелательным, так как роняло бы, без

сомнения, в глазах населения престиж правительственной власти, борьбе с которой г. Свечин посвятил всю свою деятельность последних лет"³³. Відповідь, яка надійшла губернатору з міністерства 19 березня 1910 р., була прогнозована: „Министерство Народного Просвещения, по изложенным Вами основаниям, не признало возможным удовлетворить означенное ходатайство"³⁴. Отже, клопотання Городнянського повітового земства було відхилено.

О.О.Свечину довелося ще раз очолити Чернігівську губернську земську управу. Після повалення самодержавства на губернському земському зібранні 12 травня 1917 р. голова управи О.О.Бакуринський повідомив гласних про складання своїх повноважень. Вибори нового складу губернської земської управи були проведені 18 травня. Головою управи заочно був обраний О.О.Свечин, членами - В.Ф.Адаменко, В.І.Курочкин, М.П.Винников, М.М.Веріго, О.О.Барановський³⁵. Зібрання надіслало відповідну телеграму О.О.Свечину, в якій зазначалося: „Губернское Земское Собрание, пополненное демократическими элементами, большинством 61 голоса, против 2, избрало Вас председателем губернской земской управы. Зная вашу горячую, безответную преданность общественному делу, Земское Собрание надеется, что на заре свободной работы органов местного самоуправления Вы не откажете послужить родному земству". У відповідь головуєчий у зібранні І.Л.Шраг отримав телеграму такого змісту: „Согласен. В переходное время строительства государственной жизни на новых началах, в пределах своих сил и разумения постараюсь выполнить задачу, возложенную на меня земским собранием родной Черниговщины. Верю, что здоровые зачатки земского дела, так тяжело выношенные, в беспроглядном, в органически ему враждебном прошлом, найдут для себя в будущем, в условиях равенства и свободы, ту почву, которая даст полное развитие началу местного самоуправления - этому фундаменту действительно свободной демократии. Телеграмму получил почтой. Выезжаю в Петроград переговорить в военном министерстве. Надеюсь скоро быть в Чернигове. Свечин"³⁶. 15 червня 1917 р. він очолив Чернігівську губернську земську управу і керував нею до кінця 1918 р.

Водночас він продовжував відігравати помітну роль у Конституційно-демократичній партії. Через вороже ставлення керівництва партії до українського питання О.О.Свечин звернувся до її центрального комітету з телеграмою: „Меры, проводимые Временным Правительством на Украине, считаю необходимыми и неотложными. Положение, занятое партией в украинском вопросе, идет в разрез с моими основными политическими взглядами. Будучи членом первой Государственной Думы, я с ведома партии состоял в украинской группе и в союзе автономистов-федералистов и по сей день всегда исповедывал эти взгляды. К сожалению, принужден заявить о своем выходе из партии. Свечин"³⁷. Щоправда, незабаром у зв'язку зі змінами політичного курсу партії в українському питанні він повернувся до її складу³⁸.

Видатний український громадсько-політичний діяч Д.І.Дорошенко згадував: „Головою губерніяльної земської управи був обраний колишній її голова О.Свечин, місцевий дідач, дуже поступова і всіма шанована людина, ширій приятель українства, особистий друг старого Шрага"³⁹.

Керуючи губернським земством, О.О.Свечин брав участь у виборах до Всеросійських установчих зборів по списку №7 від партії Народної свободи (конституційних демократів) по Чернігівському виборчому округу. Втім, по Чернігову його партія не здобула необхідної кількості голосів і не пройшла до Установчих зборів⁴⁰.

Він був також кандидатом на виборах до Українських установчих зборів. О.О.Свечин подав у Чернігівську окружну у справах по виборах до Українських установчих зборів комісію заяву українською мовою про свою згоду на включення до списку кандидатів від Українського союзу захисту державності й господарства (партія Народної свободи і позапартійних хліборобів і громадських діячів) такого змісту: „Сим згожуюсь балотуватися до Українських Установчих зборів по

спискові „Українського Союзу охорони державності і хазяйства (партії народної волі і безпартійних хліборобів і громадських діячів” . Чернігів, 11 грудня 1917 р. Московська вул., дім Каминера. Олекса Свечин (Алексій Александрович Свечин)”. Напевно, цей політичний виборчий блок з 20 осіб, до якого входили такі відомі на Чернігівщині діячі, як М.О.Іскрицький, М.М.Могилянський, О.О.Бакуринський, був сформований ним самим, оскільки першим номером у списку кандидатів був саме О.О.Свечин⁴¹. У відозві цього блоку зазначалося: „Мы считаем, что Украина может быть свободной, сильной и уверенной в своем политическом и культурном существовании только в единении со всем Российским Государством на основании федеративного строя”⁴².

Втім, за умов війни Центральної Ради з радянською Росією Українські установчі збори не відбулись. Ускладнилися й умови діяльності земських установ. 17-21 грудня 1917 р. відбулося Городнянське повітове земське зібрання, перерване до 8 січня 1918 р. у зв'язку із захопленням більшовиками залізничної станції Хоробичі. На ньому були обрані губернські гласні, в тому числі й О.О.Свечин⁴³.

Умови діяльності О.О.Свечина на посаді голови губернського земства були дуже складними. У 1918 р. влада змінювалася дуже швидко, і бути керівником земства було небезпечно. 19 січня місто захопили більшовики і в ніч на 23 січня після обшуків з невідомих причин заарештували на квартирах членів губернської земської управи В.Ф. Адаменка, В.І.Курочкіна та М.П.Віннікова. Після з'ясування у Раді солдатських депутатів осіб заарештованих, їх було звільнено. 28 січня більшовики в Чернігові оголосили військовий стан⁴⁴. За таких обставин у лютому 1918 р. О.О.Свечин захворів на неврастенію і виїхав на лікування до Києва. Тим часом, 15 і 16 лютого більшовики залишили Чернігів, і наступного дня до міста увійшов український Переволочинський полк. О.О.Свечин повернувся з Києва і 8 березня приступив до виконання своїх обов'язків⁴⁵. Повернення його до Чернігова не обійшлося без неприємностей: „7 (20) марта, приблизительно в 7 часов вечера в селе Красном Черниговского уезда при проезде по шоссе земского автомобиля, в котором возвращались из Киева в Чернигов председатель управы А.А.Свечин, член управы А.А.Бакуринский, заведующий шоссеинженерным отделом инженер Г.П.Николаенко и заведующий гаражом Н.Н.Савич, неизвестным злоумышленником брошен в автомобиль камень, попавший в голову инженера Николаенко и причинивший ему поранение”⁴⁶.

Тим часом до губернського центру з багатьох повітових міст надходили повідомлення про ліквідацію земських управ місцевими радами за допомогою червоногвардійців⁴⁷. Але незабаром територія України була окупована німецько-австрійськими військами, запрошеними Центральною Радою.

Незважаючи на такі складні обставини, О.О.Свечин продовжував керувати губернським земством. Він спромігся організувати проведення Чернігівського губернського земського зібрання 53-ої чергової сесії 1917 року. 13/26 березня 1918 р. О.О.Свечин звернувся до чернігівського губернського комісара з повідомленням про те, що губернське зібрання призначено на 2/15 квітня. Дозвіл на проведення зібрання було отримано⁴⁸. Воно відбулося 3/16 - 17/30 квітня 1918 р. і вирішувало нагальні питання діяльності земських установ. На ньому, зокрема, 16/29 квітня 1918 р. О.О.Свечин разом з О.О.Бакуринським були обрані представниками Чернігівського губернського земства до Союзу земств України, що мав бути незабаром створений⁴⁹.

Останні місяці діяльності О.О.Свечина на посаді керівника Чернігівського губернського земства знайшли певне відображення на сторінках місцевої земської преси. 17 вересня 1918 р. в губернській земській управі він доповідав з питання про можливість заснування в Чернігові ветеринарного інституту, 15 жовтня 1918 р. він відкрив губернську нараду з питань стану народної освіти, скликану губернською земською управою в Чернігові 15-17 жовтня, а 22 жовтня - губернський з'їзд техніків, присвячений стану дорожньо-будівельної справи в губернії, що проходив у Чернігові 22-24 жовтня 1918 р.⁵⁰

Губернська земська управа, керована О.О.Свечиним, робила усе можливе, аби зупинити епідемічні захворювання, які лютували в губернії. Зокрема, у зв'язку з поширенням дизентерії, появою холери та розповсюдженням грипу - „іспанки" губернська управа 23 жовтня 1918 р. ухвалила рішення облаштувати бурові колодязі санітарного призначення та запросити в усі повіти санітарних лікарів. Для вирішення цього питання вона мала позичити 80 тис. крб. зі страхового капіталу земства та прохала на це дозволу у адміністрації. 27 жовтня губернський староста М.В.Висоцький затвердив ці видатки земства⁵¹. Піклувався О.О.Свечин і про матеріальне становище службовців земства. 1 листопада 1918 р. губернська управа під його керівництвом, розглянувши клопотання службовців про збільшення платні у зв'язку із зростанням дорожнечі на основні продовольчі товари, ухвалила постанову про її збільшення з 1 липня на 10%. Направивши на затвердження цю постанову, 6 листопада управа отримала відповідь від губернського старости, що для цього „препятствий не встречается"⁵².

Значну увагу О.О.Свечин приділяв створенню у Чернігові народного університету і пожертвував на його потреби у 1917 р. 1000 крб.⁵³ Основним завданням університету було розповсюдження наукових знань серед населення. 18 жовтня 1918 р. на черговому зібранні Чернігівського народного університету, відкриття якого відбулося 1 грудня того ж таки року, О.О.Свечин був обраний головою президії правління. Він же займався комплектуванням університету адміністративними та науково-педагогічними кадрами⁵⁴.

О.О.Свечин керував Чернігівським губернським земством майже до кінця його існування, відмовившись від посади голови наприкінці грудня 1918 р.⁵⁵ Чернігівське надзвичайне губернське земське зібрання розпочалося 29 грудня 1918 р. о 6 годині вечора при наявності 23 гласних з 40. 31 грудня воно обрало членами губернської земської управи А.Г.Козачка, М.К.Шматька, В.Ф.Адаменка, П.П.Півторацького, М.Д.Костенецького, Д.Є.Стрижакова⁵⁶.

Тим часом Чернігів знову захопили більшовики. Передбачаючи для себе як великого землевласника, гвардійського полковника та представника „старой власти" усі можливі наслідки встановлення більшовицької влади в губернії, О.О.Свечин незабаром залишив Чернігів. У вересні 1919 р. він перебував у Криму в білогвардійській армії барона П.Врангеля⁵⁷, а після її розгрому більшовицькими військами виїхав за кордон.

В еміграції О.О.Свечин змушений був заробляти собі на життя власною працею, оскільки опинився без засобів до існування. Водночас до останніх днів життя продовжував громадсько-політичну діяльність, залишаючись членом Партії народної свободи⁵⁸. Під час голоду 1921 - 1923 рр. на Півдні України та Росії він робив усе можливе для допомоги постраждалим, будучи генеральним секретарем Російського громадського комітету допомоги голодуючим у Росії, створеним у Франції. О.О.Свечин помер 1 квітня 1929 р. на 63-ому році життя у Монтрі, неподалік Парижа, і був похований на цвинтарі Пантен⁵⁹. Його сучасник М.М.Могилянський зазначав: „Хорошо зная его, я глубочайше убежден, что эмиграция была величайшим несчастьем его жизни"⁶⁰.

Отже, О.О.Свечин відіграв значну роль у громадському житті Чернігівської губернії. Виконуючи обов'язки гласного Городнянського повітового і Чернігівського губернського земських зібрань, почесного мирового судді Городнянського повіту, голови Чернігівської губернської земської управи, працюючи на цих та інших виборних громадських посадах, він зробив багато корисного для покращення соціально-економічного та освітньо-культурного рівня населення Чернігівщини.

1. Див.: Милорадович Г.А. Родословная книга Черниговского дворянства. Т.II. Части 3, 4, 5, 6 и приложения. - Спб., 1901. - Ч.6. - С. 182-183; Александр Алексеевич Свечин (Некролог) // Черниговские губернские ведомости. - Часть неофициальная. - 1896. - № 738. - 14 марта. - С. 1; Державний архів Чернігівської області. - Ф.127. - Оп.182 а. - Спр. 48. - Арк. 7 зв.

2. Детальніше про князя С.П.Голіцина див.: Черниговские губернаторы и вице-губернаторы:

- Биобиблиографический справочник / Сост. Морозова А.В., Полетун Н.М. - Чернигов, 2006. - С. 52-59.
3. Державний архів Чернігівської області (далі - ДАЧО). - Ф. 127. - Оп.14. - Спр. 4004. - Арк.1 зв.- 2.
 4. ДАЧО. - Ф. 127. - Оп. 14. - Спр. 4004. - Арк. 2 зв.- 5.
 5. ДАЧО. - Ф. 127. - Оп. 14. - Спр. 4004. - Арк. 5 зв.- 9.
 6. ДАЧО. - Ф. 127. - Оп. 14. - Спр. 4014. - Арк. 2 зв.- 8.
 7. ДАЧО. - Ф. 127. - Оп. 14. - Спр. 4014. - Арк. 1 зв.- 2.
 8. ДАЧО. - Ф. 127. - Оп. 1. - Спр. 9164. - Арк. 2-5.
 9. Журналы заседаний Черниговского губернского земского собрания XXXVII очередной сессии 1901 года (15 ноября - 5 декабря). - Чернигов, 1902. - С. 428-429.
 10. ДАЧО. - Ф. 127. - Оп.14. - Спр. 4047. - Арк. 11 зв.- 12.
 11. 3. Журавльова Т. Діячі Чернігівського земства поч. XX ст. (за спогадами М.М.Могилянського // Сіверянський літопис. - 1999. - №4. - С. 136.
 12. Белоконский И.П. Земское движение. Второе издание значительно дополненное и с 260 портретами земских и общественных деятелей и группами. - М., 1914. - С. 221.
 13. Журналы заседаний Черниговского губернского земского собрания XL очередной сессии (26 ноября - 14 декабря). - Чернигов, 1905. - С. 59.
 14. Белоконский И.П. Земское движение. - М., 1914. - С. 256-257.
 15. Журналы заседаний Черниговского губернского земского собрания XL очередной сессии (26 ноября - 14 декабря). - Чернигов, 1905. - С. 85-86.
 16. Там само. - С. XLIV.
 17. Белоконский И.П. Земское движение... - С. 257.
 18. Белоконский И.П. Земское движение... - С. 286.
 19. ДАЧО. - Ф.127. - Оп.14. - Спр.4047. - Арк. 16.
 20. Хижняков В.М. Воспоминания земского деятеля. - Пг., 1916. - С. 226.
 21. Календарь Черниговской губернии на 1905 год (простой). - Чернигов, 1904. - С. 36, 39, 41, 42.
 22. Журнал VI очередного общего собрания членов общества взаимного вспомоществования учащим и учившим Черниговской губернии 26 мая 1904 г. // Земский сборник Черниговской губернии. - 1904. - №11. - С. 4, 32.
 23. ДАЧО. - Ф. 127. - Оп.18. - Спр. 60. - Арк. 44 зв.
 24. Демченко Т.П., Онищенко В.І. Нариси з історії Чернігівщини. Від найдавніших часів до наших днів: Випуск 3. Чернігівщина на початку XX століття. 1900 - 1917 рр. - Чернігів, 1998. - С. 13.
 25. Журавльова Т. Вказана праця. - С. 137.
 26. ДАЧО. - Ф. 145. - Оп.2. - Спр.1134. - Арк.1.
 27. Серков А.И. Русское масонство. 1731 - 2000: Энциклопедический словарь. - М., 2001. - С.734.
 28. Журавльова Т. Вказана праця. - С. 137.
 29. Аврех А.Я. Масоны и революция. - М., 1990. - С. 52.
 30. ДАЧО. - Ф.145. - Оп.2. - Спр.158. - Арк. 3 зв. - 4.
 31. К вопросу об организации в Государственной] Думе национальной украинской группы (Письмо А. Русова) // Десна. - 1906. - № 57. - 14 мая (6 июня).
 32. Журналы заседаний Черниговского губернского земского собрания 42 очередной сессии 1906 года (26 ноября - 11 декабря). - Чернигов, 1907. - С. 195-196.
 33. ДАЧО. - Ф.145. - Оп. 2. - Спр. 257 - Арк. 1-5.
 34. ДАЧО. - Ф.145. - Оп. 2. - Спр. 257 - Арк. 6-7.
 35. Выборы губернской земской управы // Черниговская земская газета. - 1917. - № 38. - 23 мая. - С. 4.
 36. Ответная телеграмма А.А.Свечина // Черниговская земская газета. - 1917. - №41. - 2 июня. - С. 3.
 37. Телеграмма председателя Черниговской губернской земской управы // Черниговская земская газета. - 1917. - №51. - 7 июля. - С. 2.
 38. Бойко В.М., Демченко Т.П., Онищенко О.В. 1917 рік на Чернігівщині: історико-краєзнавчий нарис. - Чернігів, 2003. - С. 26.

39. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914 - 1920 роки). - К., 2007. - С. 167.
40. Список №7 кандидатов в члены Учредительного собрания, предлагаемый партией Народной Свободы от Черниговского избирательного округа // Черниговская земская газета. - 1917. - №81. - 20 октября. - С. 2.
41. ДАЧО. - Ф.1786. - Оп. 1. - Спр. 152. - Арк. 7.
42. От Украинского Союза защиты государственности и хозяйства (Партии Народной Свободы и внепартийных общественных деятелей) // Черниговский край. - 1917. - №60. - 21 декабря. - С. 1.
43. Городнянское уездное земское собрание // Черниговская земская газета. - 1918. - 12 января. - №3-4. - С. 3.
44. Арест членов губернской земской управы // Черниговская земская газета. - 1918. - № 9-10. - 2 февраля. - С. 3.
45. Болезнь председателя губернской земской управы // Черниговская земская газета. - 1918. - № 13-14. - 16 февраля (1 марта). - С. 1; Возвращение председателя губернской управы // Там само. - 1918. - № 21-22. - 16 (29 марта). - С. 3.
46. Черниговский край. - 1918. - №32 (97). - 24 (11) марта. - С. 4.
47. Черниговская земская газета. - 1918. - 6 (19) апреля. - № 27-28. - С. 3.
48. ДАЧО. - Ф. 1785. - Оп. 1. - Спр. 39. - Арк. 1-2.
49. Журнал засідання Чернігівської губерніяльної народної ради (1-ї (53) очередной земской сессии 1917 года). Вечернее заседание 16/29 апреля 1918 г., №16. - Чернигов, Б.г. - С. 6.
50. Детальніше див.: К вопросу об учреждении в Чернигове ветеринарного института // Черниговская земская газета. - 1918. - 14(27) сентября. - №70-71. - С. 5; Губернское совещание по народному образованию // Черниговская земская газета. - 1918. - 2 октября. - №79-80. - С. 5; Губернский съезд техников 22-24 октября 1918 г. // Черниговская земская газета. - 1918. - 1 ноября - 19 октября. - №81-82. - С. 4-5.
51. ДАЧО. - Ф. 1785. - Оп. 1. - Спр. 39. - Арк. 11-12.
52. ДАЧО. - Ф. 1785. - Оп. 1. - Спр. 39. - Арк. 14-16.
53. Учредительное собрание Общества Черниговского народного университета // Черниговский край. - 1917. - №46. - 2 декабря. - С. 4.
54. Народный университет // Черниговская земля. - 1918. - №32. - 20 октября. - С. 2.
55. Відмова // Черниговская земская газета. - 1918. - №95-100. - 21 декабря (3 января 1919). - С. 3.
56. Новый склад губернской управы // Черниговская земская газета. - 1918. - №95-100. - 21 декабря (3 января 1919). - С. 3.
57. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. 1917-1921. - К., 2003. - С. 430.
58. Демидов И. Алексей Александрович Свечин (Некролог) // Последние новости (Париж). - 1929. - №2935. - 3 апреля. - С. 2.
59. Свечин Алексей Александрович // Серков А.И. Русское масонство. 1731 - 2000 гг.: Энциклопедический словарь. - М., 2001. - С. 734.
60. Журавльова Т. Вказана праця. - С. 137.

Статья посвящена анализу жизненного пути и общественно-политической деятельности председателя Черниговской губернской земской управы в 1901 - 1906 и 1917 - 1918 гг. А. Свечина. Определены основные этапы жизненного пути, дана характеристика его работы в губернском земстве и общественно-политической деятельности в начале XX в.

The article is devoted to the analysis of O.Svechin's life, and social activity. Oleksij Svechin was a zemstvo-councilor and the chief of Chernihiv government zemstvo executive committee in 1901 - 1906 and 1917 - 1918. The main milestones of his course of his life have been defined. His activities as a member of Chernihiv government zemstvo at the beginning of 20th century and his work on leading position of province zemstvo government have been investigated.